

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ**

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Бончевська Алла Андріївна

Керівник:
к. пед. н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2024 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к. пед. н., доцент
Потапюк Л.М.

Луцьк – 2024 року

АНОТАЦІЯ

Бончевська А.А. Педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПІ «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У роботі досліджено: у першому розділі здійснений теоретичний аналіз проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти; охарактеризовані морально-ціннісні орієнтації як структурні компоненти особистості; визначений вплив морально-ціннісних орієнтацій на становлення їхньої особистості.

У другому розділі здійснене емпіричне дослідження проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Схарактеризована модель та педагогічні умови формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти

Ключові слова: *виховання, цінності, морально-ціннісні орієнтації, педагогічні умови, здобувачі вищої освіти, соціалізація.*

ANNOTATION

Bonchevska A.A. Pedagogical conditions for the education of moral and value orientations of students of higher education of the second (master's) level. Manuscript.

Qualification work of the master of OPP "Educational, pedagogical sciences (Inclusive education)" specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2024.

The qualification work of the master consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources.

The work investigates: in the first section, a theoretical analysis of the problem of educating moral and value orientations of higher education students is carried out; moral and value orientations are characterized as structural components of the personality; the influence of moral and value orientations on the formation of their personality is determined.

In the second section, an empirical study of the problem of educating moral and value orientations of higher education students of the second (master's) level is carried out. The model and pedagogical conditions for the formation of moral and value orientations of higher education students are characterized

Keywords: *education, values, moral and value orientations, pedagogical conditions, higher education students, socialization.*

ЗМІСТ

	7
ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	10
1.1. Морально-ціннісні орієнтації як структурні компоненти особистості	10
1.2. Вплив морально-ціннісних орієнтацій на становлення особистості здобувачів вищої освіти	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ	28
2.1. Аналіз результатів проблеми дослідження морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня	28
2.2. Характеристика моделі та педагогічних умов формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня	37
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

На сьогодні проблема дослідження морально-ціннісних орієнтацій набуває особливої актуальності, оскільки українське суспільство переживає період кризи. Соціалізаційні механізми, які проголошуються, часто суперечать реальним умовам суспільного розвитку, де загальнолюдські цінності дедалі частіше ігноруються. Молодь відкидає минулий досвід, не приймає цінностей старших поколінь, що руйнує важливий принцип наступності у формуванні особистості. Таким чином, особистісні ціннісні орієнтації часто не узгоджуються із загальносуспільною системою цінностей, що створює розрив між загальними установками та спрямованістю в майбутнє. Це суттєво ускладнює виконання завдань, які стоять перед системою освіти

Сучасні умови життя та динамічний ритм ставлять перед громадськістю нові виклики щодо інтеграції особистості, потребуючи переосмислення цінностей і світоглядних орієнтирів, зокрема морально-етичних аспектів, у багатьох сферах діяльності. Кожна людина прагне сформувати життєві принципи, які сприятимуть її успішному самовизначенню в суспільстві та максимально ефективній реалізації свого потенціалу. Особливо це актуально в нинішніх умовах, коли наша держава переживає складні випробування, що значно впливають на всі аспекти життя.

Проблема ціннісних орієнтацій та їх ролі у формуванні особистості набуває особливої актуальності як у нашій країні, так і за кордоном. У зарубіжній психології вчені В. Дільтей, А. Маслоу, Г. Олпорт, Д. Рисмен, М. Рокич, Е. Толмен, У. Томас, В. Франкл, З. Фрейд, Е. Фромм, С. Шварц, К. Юнг та ін. у своїх наукових працях розкривають формування змістовних і ціннісних орієнтацій. Серед вітчизняних науковців означену проблему досліджували В. Андрущенко, М. Боришевський, Н. Гребінь-Крушельницька, З. Карпенко, М. Лукашевич, У. Михайлишин, Л. Морозова, О. Рибак, А. Ручка, М. Яницький, Т. Яценко та ін.

Ціннісні орієнтації як соціальна установка, що впливає на регуляцію поведінки особистості, стали предметом дослідження в багатьох гуманітарних науках. Зокрема, це філософія (В. Андрущенко, І. Надольний, В. Пазенок, В. Тугаринов, С. Щерба та інші), психологія (Ю. Козелецький, Т. Пороховська, М. Рокич та інші), педагогіка (І. Бех, Л. Божович, І. Сіданіч, В. Сухомлинський, А. Шиделко та інші) і політологія (М. Головатий, Н. Ефтені, О. Рудакевич та інші).

Однак існує чимало невирішених аспектів означеної тематики, які потребують докладного розгляду.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити модель і педагогічні умови формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

Для досягнення мети дослідження було сформульовано такі завдання:

1. З'ясувати сутність і зміст поняття «морально-ціннісні орієнтації».
2. Дослідити специфіку впливу морально-ціннісних орієнтацій на становлення особистості здобувачів вищої освіти.
3. Провести аналіз результатів вивчення морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.
4. Визначити педагогічні умови та розробити модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Об'єктом дослідження є морально-ціннісні орієнтації студентської молоді.

Предметом дослідження є педагогічні умови та модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Для досягнення мети та завдань наукового дослідження використано систему **методів**:

- теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури);

– емпіричні (анкетування, експертна оцінка, порівняння та аналіз отриманих результатів);

– методи графічного та табличного представлення аналітичних даних.

Наукова новизна. Визначені педагогічні умови та розроблено модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Практичне значення дослідження. Результати та висновки дослідження можуть бути використані педагогами в освітньому процесі закладів вищої освіти. Розроблені педагогічні умови та модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти може також використовуватись педагогами та батьками в освітньому процесі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати досліджень за темою кваліфікаційної роботи оприлюдненні у формі тез доповідей у збірнику матеріалів науково-практичної конференції [19].

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 20 рисунків та 1 таблицю. Список використаних джерел налічує 31 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Морально-ціннісні орієнтації як структурні компоненти особистості

Формування особистості повинно розглядатися як цілісний, послідовний та поетапний процес, що включає взаємопов'язані та динамічні компоненти (процеси, явища, впливи), які в комплексі створюють нову якість. Основоположним педагогічним принципом є тісний взаємозв'язок між освітою та вихованням. У сучасній педагогічній науці ці два процеси сприймаються як єдине ціле, що, водночас, не заперечує їхніх особливостей, але потребує глибокого розуміння сутності, функцій, організації, методів, форм і засобів кожного з них.

Сучасна освітня система, покликана збагачувати суспільство гуманістичною культурою, значно відстає від темпів технічного прогресу. Однією з ключових рис нашого часу є постійні зміни, зокрема активне впровадження новітніх технологій і досягнень науки, які ставлять перед суспільством нові виклики. Для успішної протидії бездуховності вища освіта повинна стати більш ефективною й економічно доцільною, зберігаючи при цьому свою моральну основу. Цінності в такій системі виступають як бажаний ідеал суспільних відносин, формуючи основу ідей, слугуючи критерієм оцінки подій і явищ, визначаючи сенс цілеспрямованих дій, регулюючи взаємодію в суспільстві та внутрішньо мотивуючи до активності.

Однак сучасне суспільство стикається з безпрецедентними викликами, вимагаючи від нового покоління не лише високих навичок і знань, але й глибокого розуміння власних цінностей та їх впливу на формування особистості. Однією з ключових складових цього процесу і важливим

психологічним ресурсом особистості, який допомагає їй зберегти своє психологічне здоров'я, є морально-ціннісні орієнтації.

Сьогодні питання дослідження морально-ціннісних орієнтацій займає провідне місце, адже сучасні умови та динаміка життя вимагають нових підходів до соціальної інтеграції особистості, переосмислення її світоглядних цінностей і морально-етичних принципів у різних аспектах діяльності. Людина прагне сформувати такі орієнтири, які сприятимуть її ефективному самовизначенню в суспільстві та повному розкриттю особистісного потенціалу. Особливо в теперішній час, коли країна стикається зі значними викликами, ця проблема стає надзвичайно актуальною, набуваючи багатовимірного характеру, що впливає на всі сфери життя.

Проблема морально-ціннісних орієнтацій та їх ролі у формуванні особистості набуває особливої актуальності як у нашій країні, так і за кордоном. У зарубіжній психології вчені В. Дільтей, А. Маслоу, Г. Олпорт, Д. Рисмен, М. Рокич, Е. Толмен, У. Томас, В. Франкл, З. Фрейд розкривають формування змістовних і ціннісних орієнтацій у своїй науковій праці. Е. Фромм, С. Шварц, К. Юнг та ін. Серед вітчизняних науковців означену проблему досліджували В. Андрущенко, М. Боришевський, Н. Гребінь-Крушельницька, З. Карпенко, М. Лукашевич, У. Михайлишин, Л. Морозова, О. Рибак, А. Ручка, М. Яницький, Т. Яценко та ін.

Особливості ціннісних орієнтацій юнацького віку, їх взаємозв'язок з індивідуально-типологічними особливостями, професійною спрямованістю студентів аналізують у своїх наукових доробках Н. Бондар, Н. Волкова, І. Дубровіна, Б. Круглов, Е. Научитель, Е. Хрущ-Рипська та ін.

Однак, незважаючи на значний інтерес науковців до вивчення ступеня значущості цінностей і морально-ціннісних орієнтацій для сучасної молоді, означена проблема і надалі залишається особливо актуальним напрямом дослідження чималого кола вчених.

Варто зазначити, що поняття «ціннісні орієнтації» характеризується міждисциплінарністю. Його розуміння представлене різними науковими

підходами, зокрема філософським, соціологічним, психологічним, педагогічним та ін. Незважаючи на відмінності між різними психологічними підходами, досліджуваний феномен вирізняється глибиною, складністю та багатогранністю.

Так, у Концепції нової української школи зазначається, що «виховання людини ґрунтується на визнанні певної системи цінностей, яким надається перевага у суспільстві. Сучасний світ є складним. Дитині недостатньо дати лише знання, важливо навчитися користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [11, с. 10].

«Формування особистісного змісту для кожного передбачає засвоєння ним наукових понять через розвиток певних особистісних аспектів життєвих уявлень та піднесення їх до рівня загальнолюдських проблем та цінностей. Саме національне виховання втілює і віддзеркалює в собі процес національно-етнічного відродження української нації та передбачає визнання національних цінностей як головного предмета уваги кожного громадянина» [18, с. 84].

Окремі науковці також дотримуються думки про те, що в сучасних умовах гуманізації та демократизації освітньо-виховного процесу у системі вітчизняної освіти стало необхідним втілення особистісно орієнтованого підходу, який передбачає орієнтацію навчального процесу на унікальну особистість кожного учня, врахування його суб'єктного досвіду і характеру, розвиток індивідуальності, створення передумов для формування творчої особистості, навчання учнів самостійно та креативно мислити, відстоювати власну думку, вирішувати педагогічні ситуації та проблеми, знаходити цікаву інформацію, робити правильні та оригінальні висновки. Це в кінцевому результаті дасть змогу змінити погляди на особистість учасників навчального процесу; по-новому оцінити її духовний світ, систему її цінностей, їхню соціальну значущість; переосмислити процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії, відношення особистості до оточуючого світу.

На думку Н. Гребінь-Крушельницької, важливим аспектом є процес вдосконалення навчання та виховання, що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, який починається з гуманістичної теорії і трактує особистість як цілісну, орієнтовану на максимальну реалізацію своїх здібностей. Особистість має бути мотивованою до постійного самовдосконалення, розвитку, самоосвіти та організації своєї діяльності, успішно застосовуючи набуті знання в професійній діяльності. Головними принципами є індивідуальність і самоцінність особистості. Процес удосконалення навчання та виховання повинен включати духовно-моральний зміст, формування ціннісних орієнтацій через обговорення моральних ситуацій та ціннісних проблем на заняттях, виконання проєктів, орієнтованих на цінності тощо [5, с. 54].

Психологічний аспект означеної проблеми дозволяє виділити соціально-психологічний та загальнопсихологічний підходи щодо в'яснення сутності таких феноменів як «цінності» та «ціннісні орієнтації». Соціально-психологічний підхід у контексті аналізу ціннісних орієнтацій розглядає особистість через вплив системи відносин у самому суспільстві. Загальнопсихологічний підхід передбачає взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями і мотивацією навчальної діяльності, самоактуалізацією та активністю особистості, що характеризують її спрямованість, бачення власної значущості й сутності.

Чимало вчених поняття «ціннісні орієнтації» відносять до тієї категорії, яка визначає ставлення особистості до своєї діяльності і світу загалом. Вони стверджують, що феномен «ціннісні орієнтації» є найважливішим компонентом структури особистості, в них ніби підсумовується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це компонент структури особистості, який є певною віссю свідомості, навколо якої обертаються думки і почуття людини і з точки зору якої вирішуються багато життєвих питань» [3, с. 32].

У психологічному словнику зазначається, що «ціннісні орієнтації формуються при засвоєнні соціального досвіду і виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості. У структурі діяльності вони тісно пов'язані з її пізнавальними і вольовими сторонами. Система ціннісних орієнтацій утворює змістовний бік спрямованості особистості й виражає внутрішню основу її відношення до дійсності» [24].

Феномен «ціннісні орієнтації» науковці визначають як «відносно стійку, соціально обумовлену спрямованість особистості на ті чи інші цілі, що мають для неї смисложиттєве значення, та на певні способи їх досягнення, що виражаються у вигляді будь-яких особистісних якостей, зразків (способів) поведінки і такими, що є відносно незалежними від соціальних ситуацій» [9, с. 17].

У процесі життєдіяльності особистість самостійно визначає для себе такі пріоритети та життєві ідеали особистості, які характеризують її моральні принципи, інтереси переконання, мотивують її на досягнення успіху та переборювання труднощів, регулюють її поведінку в соціумі (спрямовують на самовизначення, вибір життєвих планів і перспектив) тощо.

Морально-ціннісні орієнтації чинять безпосередній вплив на формування ставлення особистості до інших. Вони покладені в основу поглядів і переконань особистості, яка очікує від оточуючих її людей відповідної поведінки і власну систему цінностей переносить на них, внаслідок чого формуються її установки, визначаються напрями діяльності, проектується власне життя. У міжособистісних стосунках партнер сприймається, оцінюючи одночасно властивості його власні цінності і ціннісні орієнтації щодо його ставлення до людських цінностей загалом. Якщо у партнера спостерігається відповідність «ціннісним психологічним стандартам», це відразу створює передумови для налагодження хорошої комунікації, що передбачає прояви симпатії, взаєморозуміння, довіри, поваги.

Морально-ціннісні орієнтації людини органічно визначають її поведінку. Соціалізація особистості – це процес, через який інформація проникає в

індивідуально-психологічний простір людини, сприяючи формуванню її морально-ціннісних орієнтацій.

Морально-ціннісні орієнтації виявляються через вибіркове ставлення індивіда до різноманітних матеріальних та духовних благ та ідеалів, що в сукупності відображають рівень розвитку особистості та визначають її соціальну сутність, зокрема інтереси, мотиви, упевнення, моральність та систему етичних принципів.

Процес формування морально-ціннісних орієнтацій особистості відбувається через засвоєння соціального досвіду. Він проявляється у виборі цілей, ідеалів, переконань, установок, а також у діях та поведінці, які визначають життєву позицію людини. Усі ці елементи разом формують спрямованість особистості та відображають її внутрішнє ставлення до навколишньої реальності. Таким чином, морально-ціннісні орієнтації особистості тісно пов'язані як із пізнавальними, так і з вольовими аспектами її життєдіяльності.

На основі опрацьованих наукових джерел можемо стверджувати, що вчені виділяють різні види цінностей, орієнтирів та ціннісних орієнтацій. Залежно від індивідуальності кожної особистості її ціннісно-смилова основа може мати різну спрямованість: як на досягнення власних цілей, так і на задоволення мети інших людей; на розкриття власного духовно морального світу чи задоволення матеріальних потреб тощо. Таким чином, за ціннісними орієнтаціями кожної особистості можна охарактеризувати її у різних іпостасях: як індивідуальність, як члена родини, як відповідального громадянина, як повноправного члена суспільства тощо.

М. Рокич виділив два види особистісних цінностей: 1. Термінальні, які визначають те, на що спрямована людина та її кінцева мета. 2: Інструментальні описують те, що робить людина, щоб досягти своєї кінцевої мети.

На думку С. Матяж, існують такі види цінностей: «1. За об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні. Ці дві групи цінностей є найпоширенішим серед сучасних людей. 2. За метою засвоєння – егоїстичні,

альтруїстичні. Перші спрямовані на досягнення власної мети, отримання особистісної користі. Друга група цінностей – це спрямованість на задоволення потреб інших людей. 3. За рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні. Цінності можуть бути чітко усвідомленими та визначеними (конкретні) чи недостатньо чіткими та визначеними (абстрактні). 4. За способом вияву – ситуативні, стійкі. Цінності можуть мати ситуативний («хочу зараз») чи стійкий (мета та орієнтир всього життя) характер. 5. За роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні. Це спрямованість мети та інструмент виконання цієї мети. 6. За змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.). 7. За приналежністю – особистісні (індивідуальні), групові колективні, суспільні, загальнонародні (національні), загальнолюдські. Найбільш поширеною класифікацією цінностей на філософському рівні вважається розподіл на релігійні, етичні, естетичні, логічні й економічні» [13].

Основними характеристиками ціннісних орієнтацій, що можуть стати теоретичною основою для дослідження морально-ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат, є такі положення:

- ціннісно важливі дії, вибрані та здійснені особистістю, ґрунтуються на її ціннісних орієнтаціях;
- ціннісні орієнтації проявляються в цілях поведінки та діяльності, а також у засобах їх досягнення, ставши мотивами вибору відповідних способів дії;
- ціннісні орієнтації є процесом роздумів перед конкретними діями, вони утворюють вищий ієрархічний рівень диспозиційних структур особистості, що впливає на внутрішні регулятори поведінки;
- внутрішнім змістом ціннісних орієнтацій є особистісні значення, що проявляються в установках особистості та готовності діяти певним чином» [17].

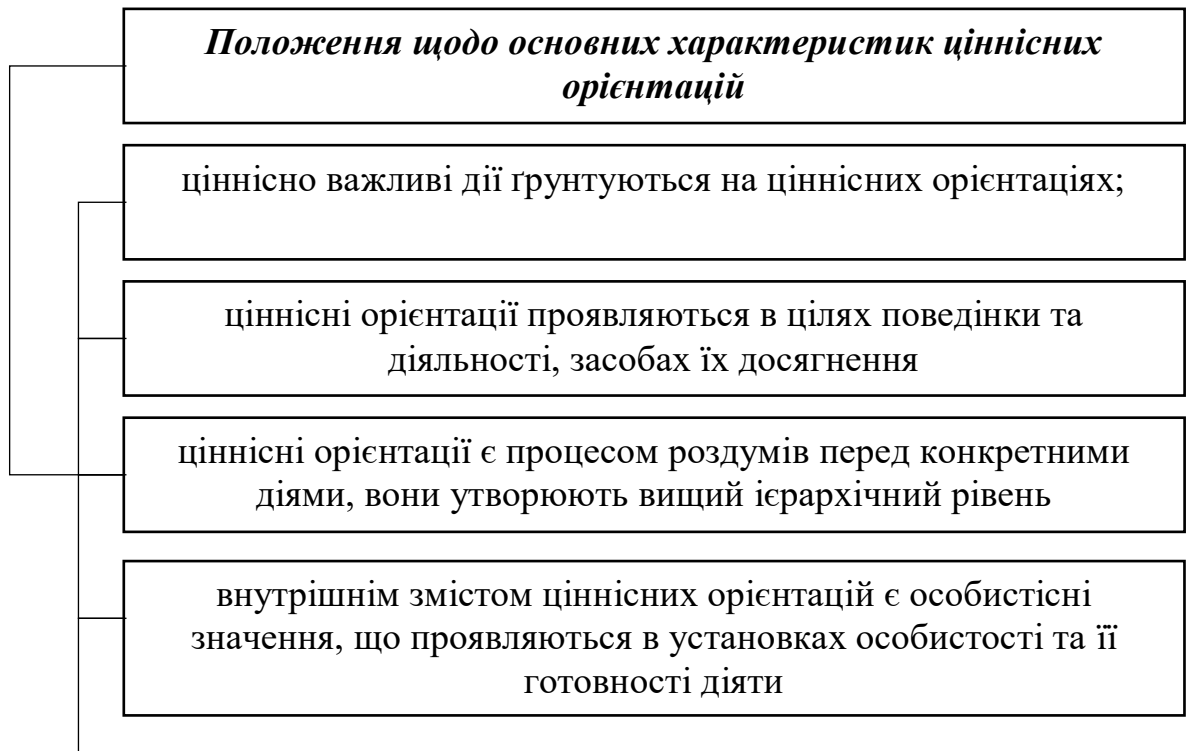

Рис. 1.1. Положення щодо основних характеристик ціннісних орієнтацій, що можуть стати теоретичною основою для дослідження морально-ціннісних орієнтацій

Структура цінностей людини визначає її поведінкові реакції, тому питання формування та розвитку морально-ціннісних орієнтацій особистості необхідно аналізувати у зв'язку з її поведінковою діяльністю. Процес формування ціннісних орієнтацій сприяє особистісному розвитку. Ці орієнтації становлять суттєву частину структури особистості, а також мають важливе значення для формування переконань, світогляду та життєвого шляху, зокрема в період становлення професійної діяльності в юнацькому віці. Вони також є ключовими для регулювання поведінки.

«Формування ціннісних орієнтацій особистості молодого людини можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів: на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими людина користувалася до цього часу (тому її власний досвід життєдіяльності постає в якості важливого джерела ціннісних орієнтацій). На другому етапі засвоєння цінностей відбувається не лише шляхом створення цілісних функціональних одиниць

емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації та пропаганди; основою третього етапу є діяльність, яка виражена в особистісних внутрішніх ставленнях до об'єктивних умов свого життя» [12, с. 32–33] (рис. 1.2).

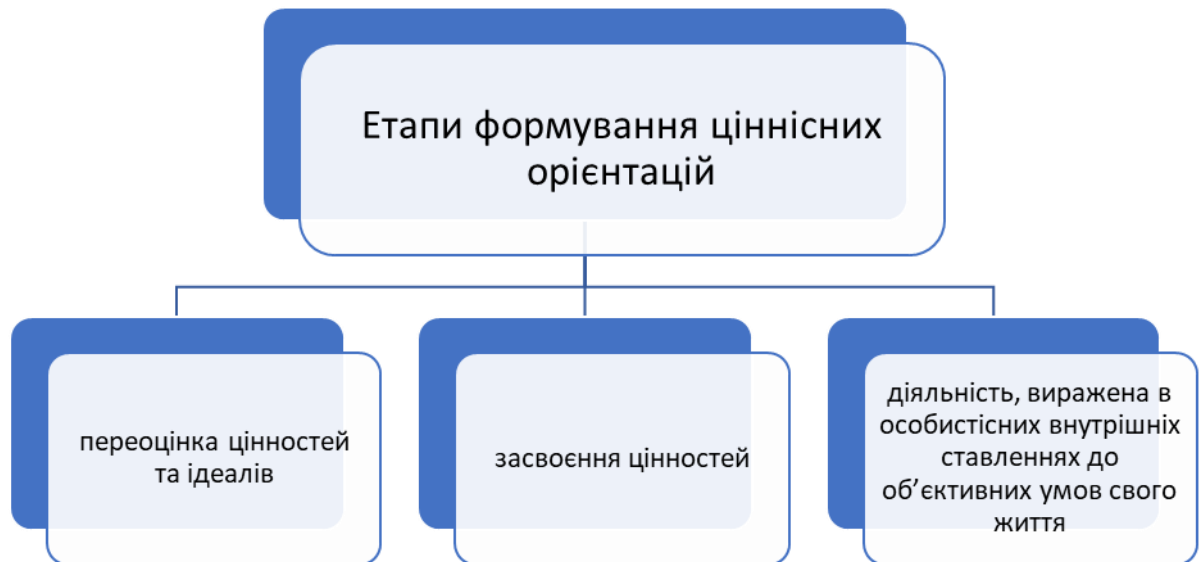

Рис. 1.2. Етапи формування ціннісних орієнтацій

«Оскільки ціннісні орієнтації співвідносяться з системою установок особистості та визначаються наявністю мотивів, інтересів і потреб, соціальних відношень, а отже виступають важливим компонентом мотиваційної структури особистості, то вони є синтезом і результатом духовно-практичного відображення особистістю дійсності, виявляють готовність особистості до реалізації потреби співвіднести власні ціннісні орієнтації із загально визнаними цінностями, що передаються від покоління до покоління завдяки культурі та мистецтву. Через ціннісну орієнтацію розкривається соціально активна позиція особистості, її духовна спрямованість. Високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій дозволяє людині вибірково ставитися до явищ і предметів оточуючого світу, адекватно сприймати й оцінювати їхню значимість, знаходить своє вираження в результатах особистісно та соціально цінної діяльності» [1, с. 253].

Таким чином, морально-ціннісні орієнтації є одним із основних структурних компонентів структури особистості, що формуються у процесі її

соціалізації, визначають її переконання і погляди на світ, формують відносини з іншими, регулюють діяльність та поведінку, визначають вектор її розвитку.

Ціннісний критерій – це важливий інструмент людини, він визначає цілісну картину світу особистості, враховуючи при цьому її мотиваційно-поведінкову сферу.

Далі у нашому дослідженні спробуємо глибше зрозуміти, як цінності впливають на формування особистості здобувачів вищої освіти, як вони взаємодіють з іншими аспектами їхнього життя та які стратегії можуть бути використані для успішного формування морально-ціннісних орієнтацій у сучасному академічному середовищі.

1.2. Вплив морально-ціннісних орієнтацій на становлення особистості здобувачів вищої освіти

Аналіз проблеми феномену «ціннісні орієнтації» неможливий без розгляду поняття «цінності», їх впливу на формування особистості здобувачів вищої освіти. Цінності визначаються як стійкі переконання, які визначають, що найважливіше, найцінніше та значуще для конкретної особистості, заради чого вона творить, на що витрачає свою енергію. Формування цінностей є складним та багатогранним процесом, що ґрунтується на взаємодії з різними соціальними, культурними та психологічними впливами.

«Будь-яка особа, група чи суспільство має не одну цінність, а цілий набір цінностей, і важливо не лише мати «правильні» цінності у своєму арсеналі, але і те, наскільки високо та чи інша цінність розташована у ціннісній ієрархії. З точки зору державотворення та формування національних цінностей у суспільстві, важливо усвідомлювати, що кожен індивід окрім групових, колективних цінностей, котрі він набув у процесі формальної соціалізації, також матиме власні індивідуальні цінності, котрі були закладені під впливом інших факторів та за допомогою інших агентів соціалізації. Це і сім'я, і економічне становище конкретного індивіда, і друзі та найближче оточення, і

приналежність до певної релігійної групи, і особливості характеру, і, можливо, прочитана книга, яка справила сильне враження, тощо. Увесь цей досвід та усі ці змінні призводять до того, що усі цінності, якимось чином ранжуються, виділяються ключові та другорядні цінності. Це процес відбувається на різних рівнях, як індивідуальному, так і на рівні мікро- та макрогруп» [15, с 95].

Цінності формуються у процесі спілкування особистостей, уміння й навички якого відносять до загальнокультурних, загальнонавчальних. Вони необхідні кожному фахівцю як показник рівня його соціалізації, соціальної комунікації і розглядаються як важлива складова сучасного змісту освіти.

Соціальна теорія виховання розглядає процес передачі цінностей через соціалізацію. Від сім'ї дитина вивчає основні цінності та стандарти поведінки, пізнає соціальні норми та розвиває своє власне ставлення до навколишнього світу. Академічне середовище та інші соціальні інституції також впливають на формування цінностей через соціальне спілкування та взаємодію з однолітками та викладачами.

З точки зору індивідуальної психології, теорії психології стверджують, що процес формування цінностей тісно пов'язаний з особистісним розвитком. Наприклад, за теорією Карла Роджерса, особистість розвивається в результаті внутрішнього росту та самовираження. Це може включати пошук власних цінностей та їх інтеграцію в особистісний розвиток.

Культурно-історичний підхід розглядає формування цінностей через призму культурних та історичних впливів. Культурні традиції, спадковість та соціальна ідентичність грають ключову роль у формуванні цінностей. Діти та підлітки відчують вплив свого соціокультурного середовища, що визначає їхні цінності та погляди на світ.

Таким чином, теоретичний розгляд цінностей в контексті формування особистості здобувачів вищої освіти дозволяє усвідомити важливі аспекти цього процесу та розкрити вплив різноманітних факторів на становлення ціннісних орієнтацій студентської молоді. Вивчення цих аспектів важливо не лише для теоретичного розуміння проблеми, але й для розробки ефективних

стратегій виховання, спрямованих на позитивний розвиток цінностей у здобувачів вищої освіти.

Зв'язок між цінностями та процесом самоідентифікації. Цінності, які формуються у молодому віці, не тільки визначають систему переконань, але й суттєво впливають на самоідентифікацію індивіда. Самоідентифікація – це процес усвідомлення власної неповторності, своєї ролі у суспільстві, а також визначення особистих цілей і завдань.

Цінності відіграють ключову роль у визначенні важливих аспектів особистості. Коли студенти засвоюють такі цінності, як доброта, чесність або терпимість, вони стають основою для формування їхньої самоідентифікації як морально і етично свідомих людей.

Важливу роль в цьому процесі відіграють життєві вибори. Коли студент обирає друзів, взаємодіє з оточуючими та бере участь у різноманітних заходах, ці вибори стають виразниками його цінностей. Наприклад, якщо здобувач освіти вибирає приєднатися до групи, яка активно підтримує взаємодопомогу та соціальну відповідальність, це може вказувати на його ціннісний підхід до спілкування та взаємодії з іншими.

Взаємодія з оточуючими, особливо з рідними, друзями та викладачами, визначає процес самоідентифікації. За теорією внутрішнього конфлікту, внутрішній діалог з іншими є ключовим у формуванні самоідентифікації. Це може включати в себе порівняння власних цінностей із цінностями інших людей, що впливає на становлення ідентичності та самосвідомості молоді.

Розуміння глибокого взаємозв'язку цінностей та самоідентифікації важливо для педагогів та батьків. Створення позитивного академічного середовища для формування цінностей та уважне ставлення до процесу самоідентифікації сприяють гармонійному розвитку особистості здобувачів освіти. Врахування цього взаємозв'язку в педагогічних практиках може визначити не лише академічний успіх, але й загальний розвиток та благополуччя студентів.

Роль цінностей у соціальних відносинах. Цінності визначають якість взаємодії студентської молоді з іншими людьми та формують її соціальний образ. По-перше, це стосується виявлення та вираження емпатії, розуміння точок зору інших та розвитку спільної позиції. Цінності, які визначають ставлення до справедливості, взаєморозуміння та толерантності, є основними визначниками позитивних міжособистісних відносин.

Цінності молоді впливають на сприйняття нею групової динаміки та участь у колективних діях. Групова взаємодія, яка базується на спільних цінностях, стає важливим фактором для стабільності та позитивного клімату в студентському колективі.

У взаємодії з однолітками, студенти не лише діляться інформацією та ідеями, але й взаємодіють за допомогою своїх цінностей. Спільні цінності можуть служити основою для створення міцних та взаємопідтримуючих соціальних зв'язків.

Водночас цінності можуть також бути джерелом конфліктів, особливо якщо учасники групи мають відмінні ціннісні підходи. Розуміння різниці в цінностях дозволяє адаптувати комунікативні стратегії та шукати конструктивні шляхи вирішення конфліктів.

Визначальним є також вплив цінностей на сприйняття ролі лідера або активного учасника групи. Студентська молодь, яка дотримується цінностей справедливості та взаємопідтримки, може виявити себе як природний лідер або той, хто активно сприяє позитивному клімату в академічній групі.

Отже, розуміння, як цінності впливають на соціальні відносини, є критичним для педагогів та батьків. Сприяючи розвитку позитивних цінностей, можна сприяти формуванню здорових та ефективних соціальних навичок студентів, а також створити сприятливе середовище для взаємодії та розвитку в академічній групі.

Цінності та вплив на академічний розвиток. Цінності, які формуються в особистості школяра, грають ключову роль у визначенні його ставлення до навчання та академічного розвитку. Розглянемо цей вплив більш докладно.

Визначення значущості навчання. Цінності визначають, наскільки освіта є важливою для її здобувачів. Якщо для нього вона є цінністю самою по собі (інструментом для розуміння світу та самовираження), його академічна мотивація та ставлення до навчання буде більш позитивним.

Цінності та вибір навчальних цілей. Здобувачі освіти обирають навчальні цілі, виходячи зі своїх цінностей. Наприклад, якщо для них важливим є розвиток творчих здібностей, їхні навчальні цілі можуть включати предмети чи напрямки, пов'язані з мистецтвом або літературою. Цінності визначають індивідуальний підхід до навчання та впливають на вибір шляху розвитку.

Саморозвиток та вплив цінностей. Цінності стимулюють бажання до саморозвитку та пошуку нових знань. Студент, який цінує власний особистісний інтелектуальний розвиток, буде активно залучатися до самостійного вивчення та вдосконалення.

Відповідальність та цінності. Цінності також визначають відповідальність студента за власне навчання. Якщо для нього важливо бути відповідальним перед собою та іншими, його готовність до виконання домашніх завдань, вивчення матеріалу та активної участі в навчальних заходах буде високою. Розуміння, як цінності впливають на академічний розвиток, дозволяє педагогам та батькам ефективніше сприяти освітньому процесу. Формування позитивних цінностей стає ключовим фактором для стимулювання академічної мотивації, визначення навчальних цілей та розвитку особистості студентської молоді.

Вплив цінностей на професійне самовизначення. Цінності визначають не лише те, які цілі та ідеали студентська молодь вважає важливими в житті, але і впливають на їхній вибір професійного шляху та самовизначення у сфері праці.

Визначення цінностей у сфері праці. Цінності грають ключову роль у формуванні уявлень студентів про ідеальну сферу діяльності. Наприклад, якщо для них важливим є соціальна відповідальність, їхні інтереси можуть бути спрямовані на професії, пов'язані з соціальним обслуговуванням чи

благодійністю. Це визначає ставлення студентської молоді до діяльності та можливість реалізації своїх ціннісних підходів в професійній діяльності.

Цінності та вибір професійних інтересів. Студентська молодь обирає свої професійні інтереси, опираючись на свої цінності. Якщо для неї важлива творчість, її кар'єрний вибір може включати творчі чи мистецькі сфери. Цінності впливають на те, що вважається для них значущим та стимулюючим у світі професійної реалізації.

Співпраця цінностей із вибором навчального шляху. Вибір навчального шляху тісно пов'язаний із цінностями. Учень обирає предмети та напрямки, що відображають його цінності та особисті інтереси. Наприклад, якщо у нього розвинена цінність справедливості, він може віддавати перевагу правовому напрямку. Такий підхід допомагає йому інтегрувати освітній процес із своїми особистісними цілями та цінностями.

Цінності та готовність до викликів в професійному житті. Цінності визначають ставлення студента до викликів та труднощів у професійному житті. Якщо він цінує виклики як можливість для особистого зростання, його готовність до кар'єрних труднощів та змін буде вищою. Такий підхід дозволяє ставитися до професійних випробувань з позитивною енергією та відкритістю.

Розуміння впливу цінностей на професійне самовизначення є ключовим для ефективної кар'єрної орієнтації здобувачів вищої освіти. Забезпечення підтримки у розвитку цінностей дозволяє створювати здорове основу для чіткої кар'єрної перспективи та готовності до самовизначення у сфері діяльності.

Цінності та роль у розвитку емоційного і психологічного благополуччя. Цінності визначають величезний спектр аспектів емоційного та психологічного благополуччя студентської молоді, впливаючи на її уявлення про щастя, відносини з собою та іншими, а також на взаємодію з навколишнім світом.

Щастя та цінності. Цінності визначають, що для студентів є важливим у досягненні щастя. Якщо їхні цінності пов'язані зі здоров'ям, родиною чи особистим розвитком, їхні поняття щастя будуть пов'язані з цими аспектами.

Розуміння того, що дійсно має для них значення, стає основою для психологічної стійкості та емоційного комфорту.

Самопізнання та внутрішня гармонія. Цінності впливають на процес самопізнання та внутрішньої гармонії. Студент, який розуміє свої цінності, легше впорядковує свої думки та відчуття, розвиває свою ідентичність та досягає внутрішньої стабільності.

Вплив цінностей на ставлення до стресів та труднощів. Цінності відіграють ключову роль у тому, як студент ставиться до стресів та труднощів. Той, хто дотримується цінностей розуміння, терпимості та внутрішньої сили, може більш ефективно подолувати життєві труднощі та розвивати стресостійкість.

Взаємодія з оточуючим світом та соціальна адаптація. Цінності формують спосіб взаємодії студента з оточуючим світом. Вони визначають його ставлення до оточуючих та впливають на соціальну адаптацію. Студент, чий світогляд узгоджений із загальноприйнятими цінностями, може легше входити в соціальні взаємини та бути частиною колективу.

Розуміння впливу цінностей на емоційне та психологічне благополуччя є критичним для створення підтримуючого навколишнього середовища для здобувачів освіти. Розвивання навичок розпізнавання та дотримання цінностей сприяє формуванню стійкого емоційного та психологічного благополуччя під час навчання у закладі вищої освіти та в подальшому житті.

Цінності та формування моральної свідомості. Цінності відіграють важливу роль у формуванні моральної свідомості студента, визначаючи його етичні переконання, відношення до моральних принципів та готовність виявляти моральну відповідальність. Розглянемо, як цінності впливають на моральний розвиток здобувачів вищої освіти.

Цінності та етичні переконання. Цінності формують основи етичних переконань школяра. Його моральні уявлення про правильне та неправильне, добро та зло, вибудовані на основі його цінностей. Наприклад, цінність

справедливості може визначити його погляди на рівноправ'я та боротьбу із соціальними нерівностями.

Цінності та готовність до моральної відповідальності. Цінності визначають готовність здобувачів освіти взяти на себе моральну відповідальність за свої дії. Ті, хто цінує чесність, буде схильніше виявляти моральну відповідальність у своїх вчинках та взаємодіях з іншими.

Цінності та вплив на міжособистісні стосунки. Цінності молоді формують її взаємодію з іншими людьми. Наприклад, якщо вона цінує доброзичливість та повагу, її стосунки з однолітками та викладачами можуть базуватися на цих моральних принципах.

Цінності та моральний розвиток. Цінності визначають траєкторію морального розвитку студента. Процес усвідомлення власних цінностей та їхній вплив на його поведінку допомагає у формуванні морального компасу. Виховання на основі цінностей сприяє становленню етичної основи для прийняття моральних рішень.

Цінності визначають моральні орієнтири та надають основу для формування моральної свідомості студента. Збудовані на цих основах навички роблять його здатним до самосвідомих та морально відповідальних вчинків, що є важливою складовою його особистісного розвитку.

Цінності та вплив на соціальну активність та громадянську позицію. Цінності визначають не лише особистісні переконання, але й готовність студента приймати участь у громадському житті та виявляти активність у вирішенні соціальних питань.

Цінності та громадянська свідомість. Цінності, що формуються у здобувачів освіти, визначають розуміння ними обов'язків та прав громадянина. Наприклад, цінність справедливості може підтримувати у них переконання у важливості боротьби з соціальними нерівностями та дискримінацією.

Вплив цінностей на соціальну активність: Цінності визначають готовність здобувачів освіти до активної участі у громадських справах. Ті, хто вірять у взаємодопомогу та розуміє важливість власної відповідальності перед

групадою, може бути мотивованим ініціювати та брати участь у різноманітних громадських ініціативах.

Цінності та громадянська позиція. Цінності чинять безпосередній вплив на формування громадянської позиції молоді, через що особисті цінності можуть підтримувати або викликати конкретні громадянські переконання. Наприклад, якщо цінності включають свободу та рівність, студент може приймати громадянську позицію у відстоюванні прав людини та боротьбі з дискримінацією.

Цінності та участь у громадських ініціативах. Цінності визначають інтерес студента до участі в громадських ініціативах. Його цінності можуть стати важливим фактором у виборі та активній участі в проєктах, спрямованих на поліпшення громадського блага.

Збудована на основі цінностей громадянська позиція не лише підтримує громадянську активність, але й формує відповідального громадянина, здатного приймати свідомі рішення та впливати на соціальні зміни у своєму оточенні.

Цінності та роль у формуванні міжкультурної компетентності. Цінності впливають на сприйняття та взаємодію з іншими культурами, створюючи основу для розвитку міжкультурної компетентності у здобувача освіти.

Цінності та відкритість до різноманіття. Однією з ключових складових міжкультурної компетентності є відкритість до різноманіття. Цінності, які підтримують це, допомагають студентові бачити в різноманітності не лише виклики, але й можливості. Наприклад, цінність відкритості може підтримувати бажання вивчати та розуміти різні культури.

Цінності та толерантність. Толерантність є ключовим елементом міжкультурної взаємодії. Студент, який виховується з цінностями поваги до інших, готовий приймати різницю та відмінності, що впливає на його здатність співпрацювати.

Вплив цінностей на міжкультурну чутливість. Цінності визначають ступінь міжкультурної чутливості учня. Чутливість до культурних

особливостей інших людей формується на основі цінностей, таких як повага, емпатія та відкритість. Студент, який формує цінності розуміння та толерантності, більш схильний розглядати світ через призму різних культур.

Цінності та взаєморозуміння. Взаєморозуміння – це ключ до успішної комунікації між представниками різних культур. Цінності, що підтримують взаєморозуміння, включають в себе бажання слухати, розуміти і шукати спільне розуміння. Студент, який розвиває цінності взаєморозуміння, здатний ефективно співпрацювати в міжкультурному оточенні.

Цінності та конструктивний діалог. Цінності визначають якість міжкультурного діалогу. Освічений студент виявляє готовність висловлювати свої думки конструктивно та розуміти погляди інших. Важливо виховувати цінності взаємоповаги та взаєморозуміння для побудови конструктивного діалогу.

Цінності, що формуються в школяра, грають значущу роль у визначенні його ставлення до культурної різноманітності та взаємодії з представниками різних етнічних груп. Вони визначають основу для розвитку міжкультурної компетентності, що є важливою навичкою в сучасному світі, де взаємодія між різними культурами стає все більше необхідною.

Цінності та вплив на розвиток критичного мислення та самоосвіти. Цінності відіграють суттєву роль у формуванні критичного мислення та здатності до самоосвіти студента, впливаючи на його підходи до вивчення невідомої раніше інформації, аналізу інформації та самовдосконалення.

Цінності та критичне мислення. Цінності визначають те, на що молодь акцентує увагу у процесі засвоєння матеріалу. Здатність критично оцінювати інформацію та розвивати власні думки ґрунтується на особистих цінностях. Наприклад, цінність незалежності може спонукати молодь розглядати різні точки зору та формувати власне критичне ставлення до інформації.

Цінності та бажання до самоосвіти. Цінності також впливають на бажання студентської молоді самостійно освоювати нові знання та вдосконалювати власні навички. Якщо у освітній системі цінність приділяється

самостійності та постійному розвитку, молодь буде більш мотивованою до самоосвіти та розвитку критичного погляду на світ.

Цінності та вплив на вибір джерел інформації. Цінності визначають підхід молоді до вибору джерел інформації для вивчення. Той, хто цінує об'єктивність та достовірність, ставить акцент на використанні авторитетних джерел та критичному аналізу інформації.

Цінності та розвиток аналітичних навичок. Цінності впливають на розвиток аналітичних навичок студентської молоді. Схильність до логічного мислення та аналізу може базуватися на цінностях, таких як логіка, раціональність та важливість критичного осмислення інформації. Критичне мислення та здатність до самоосвіти є важливими компетенціями для успішного адаптування до змін у сучасному суспільстві. Цінності в цих контекстах визначають підхід сучасної студентської молоді до освіти та формують основу для його навичок самостійного вивчення та розвитку.

Отже, ретельне вивчення наукових джерел свідчить, що на формування у сучасної студентської молоді, яка в майбутньому стане відповідальними громадянами з високими моральними якостями, здатними приймати обґрунтовані рішення та діяти в умовах невизначеності, значно впливають такі фактори (рис. 1.3):

- дотримання принципів високої моралі в повсякденному житті,
- прагнення до духовного самооновлення і морального вдосконалення,
- здатність виявляти альтруїзм у переживаннях і почуттях;
- бажання до саморозвитку та збереження індивідуальності,
- зосередженість на соціально ціннісних потребах і мотивах поведінки (визнання потреб і прав інших людей, їхніх прав на волевиявлення, орієнтація на позитивні якості в людях);
- доброзичливість і довіра, милосердя і благодійність, терпимість і толерантність до різних поглядів, культурних традицій і звичаїв;
- готовність до співпраці з іншими на основі взаєморозуміння, дотримання принципу свободи кожної особистості тощо.

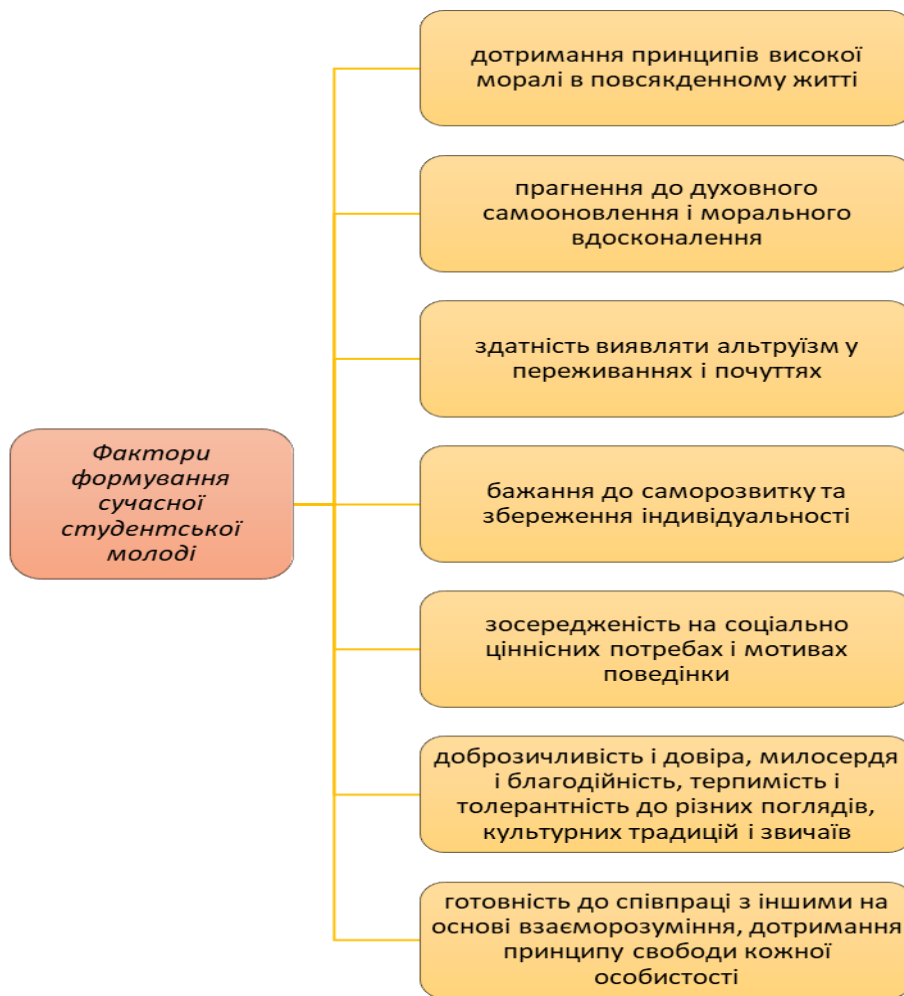

Рис. 1.3. Фактори формування сучасної студентської молоді

Таким чином, теоретичний розгляд цінностей в контексті формування особистості здобувачів вищої освіти дозволяє усвідомити важливі аспекти цього процесу та розкрити вплив різноманітних факторів на становлення ціннісних орієнтацій студентської молоді. Вивчення цих аспектів важливо не лише для теоретичного розуміння проблеми, але й для розробки ефективних стратегій виховання, спрямованих на позитивний розвиток цінностей у здобувачів вищої освіти.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ДРУГОГО) МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ

2.1. Аналіз результатів проблеми дослідження морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти (другого) магістерського рівня

З метою вивчення дослідження морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти (другого) магістерського рівня на базі Луцького національного технічного університету було проведене опитування у формі анкетування. В опитуванні взяли участь студенти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. (другого) магістерського рівня першого і другого курсів. Була розроблена анкета і реалізована в Google-Forms.

Анкета містила 16 запитань щодо в'ясування різних аспектів ціннісних орієнтацій, таких як освіта, кар'єра, родинні відносини, самореалізація тощо. Анкета включала як відкриті, так і закриті запитання, а також запитання, які вимагали вибрати не більше трьох позицій із максимальної кількості наведених відповідей. Такі запитання дозволили зібрати різноманітні дані про особливості морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Узагальнивши в процесі дослідження дані, ми отримали такі результати у відсотковому співвідношенні: 94,7% опитаних респондентів стверджують, що найважливішим в житті є створення сім'ї, 31,6% опитуваних зазначили, що важливим для них також є здобуття цікавої професії і, відповідно, кар'єрний розвиток.

Не менш важливими також є знайти кохання та бути корисним для суспільства (26,3%). І цінність життя для досліджуваних студентів зовсім не полягає у вихованні у собі волі, досяганні матеріального достатку та вірі в Бога (рис. 2.1).

1. Цінність життя для вас полягає у тому, щоб (виділіть не більш ніж 3 позиції):

[Копіювати](#)

19 відповідей

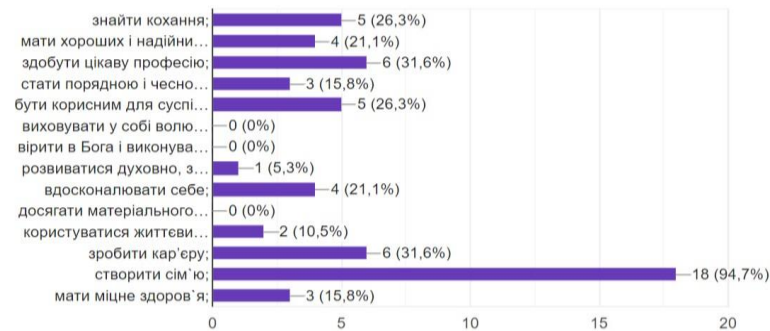

Рис. 2.1. Результати відповідей респондентів щодо сутності цінностей життя (%)

Водночас здобувачі освіти вказують, що вони найбільше переживають за особисте життя (73,7%), пошук сенсу життя (63,2%) та матеріальне становище (57,9%). Також їх однаково турбує стан здоров'я та професійна перспектива (36,8%) (рис. 2.2).

2. Які з перелічених проблем турбують вас найбільше? (Оберіть не більш ніж з варіанти.)

[Копіювати](#)

19 відповідей

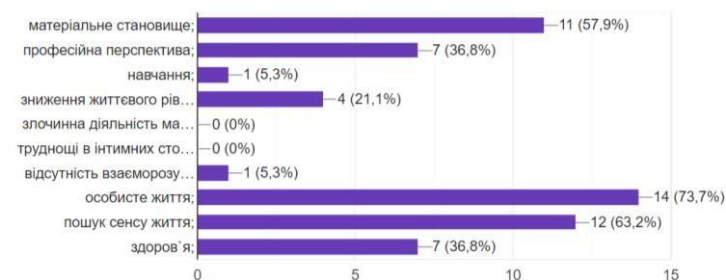

Рис. 2.2. Результати відповідей респондентів щодо проблем, які їх турбують (%)

Найбільше цінує в людях студентська молодь відкритість та чесність (26,3%), прямолінійність (15,8%), однаковою мірою і ввічливість, і доброту (10,5%), а також оптимізм та прямоту (5,3%). Щодо негативних якостей людей,

які є неприйнятними для здобувачів освіти, опитувані вказали на брехливість (31,6%), лицемірство (21,1%) та наглисть (15,7%) (рис. 2.3–2.4).

Рис. 2.3–2.4. Результати відповідей респондентів щодо найбільш цінної і найбільш неприйнятної людської риси (%)

42,1% опитаних респондентів вважають взірцем для наслідування когось з рідних, 26,3% не мають взірця для наслідування, 10,5% вважають батька своїм взірцем і ще 10,5% – маму, 5,3% є сам собі взірець і ще 5,3% вважає взірцем людину, яка досягла успіху у бізнесі (рис. 2.5).

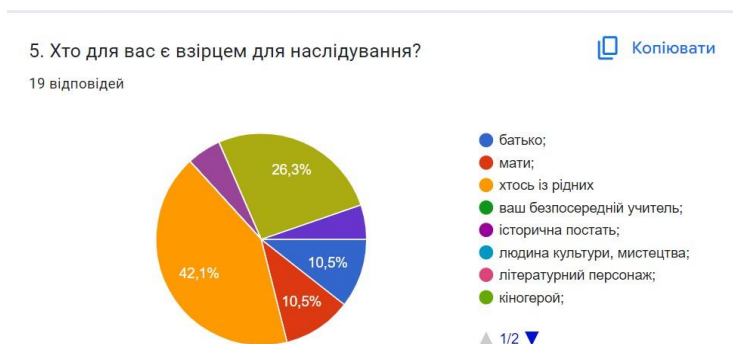

Рис. 2.5. Результати відповідей респондентів щодо взірця для наслідування (%)

Своїх батьків досліджувані вважають наставниками (42,1%), просто людьми, які їх люблять (36,8%), авторитетом (15,8%) та друзями (5,3%), що можна побачити на рис. 2.6.

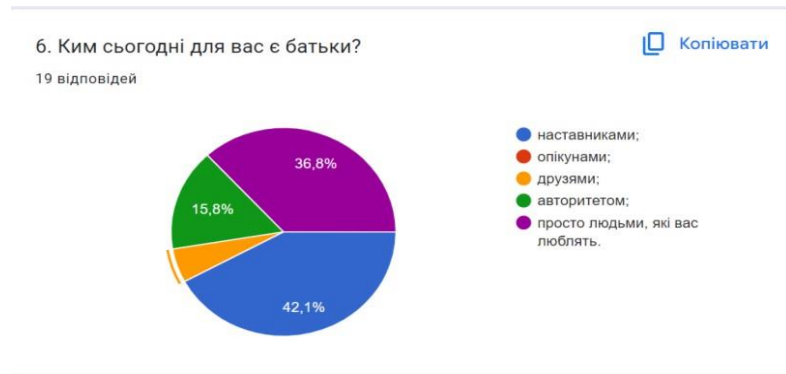

Рис. 2.6. Результати відповідей респондентів щодо ролі батьків в їхньому житті (%)

Незважаючи на те, ким сьогодні є для студентів батьки, опитані респонденти одноголосно вважають, що батькам потрібно всіляко допомагати, зокрема і матеріально (рис. 2.7).

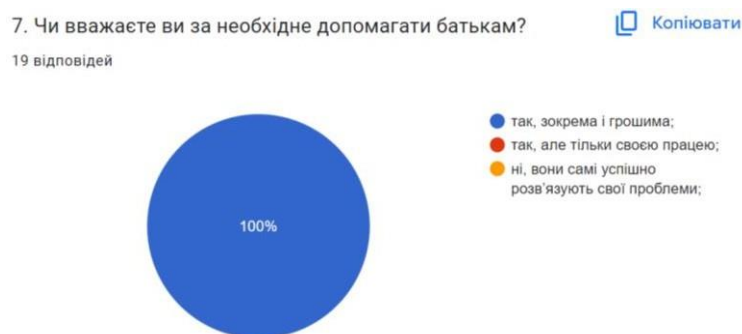

Рис. 2.7. Результати відповідей респондентів щодо необхідності допомоги батькам (%)

Відповідно 68,4% респондентів вважає, що сім'я – це місце, де допомагають у вирішенні будь-яких проблем та питань, і саме батьки є першими помічниками у найскладніших ситуаціях; 31,6% опитаних респондентів вважають, що сім'я – це дім, де вони проживають і виконують певні обов'язки (рис. 2.8).

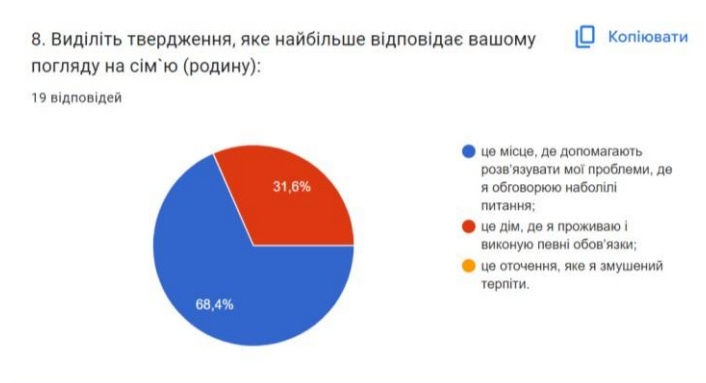

Рис. 2.8. Результати відповідей респондентів на запитання, що для них є сім'я (%)

Респонденти вважають своїми друзями тих, хто найбільше відповідає їхнім вимогам (47,4%), має з ними спільне захоплення (36,8%), спільно проводять свій вільний час (15,8%). Але водночас не вважають друзями своїх однокласників.

Більша кількість опитуваних вважає, що не обов'язково, але бажано, щоб друзі цікавилися проблемами партнера (57,9%), інші студенти розділили свою думку: четверо вважає, що це має бути обов'язково (21,1%), ще четверо вказали, що це немає для них значення (21,1%) (рис. 2.9–2.10).

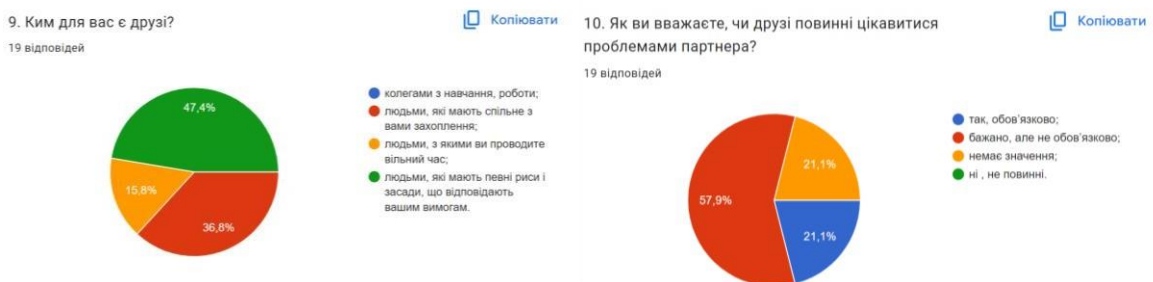

Рис. 2.9–2.10. Результати відповідей респондентів щодо ролі друзів у їхньому житті (%)

Здобувачі вищої освіти впевнені, щоб мати матеріальний достаток у житті потрібно отримати хорошу освіту та бути фахівцем у своїй професії (84,2%). Також матеріальний достаток у житті може забезпечити, на думку опитаних

респондентів, добре оплачувана посада (73,7%) та власний бізнес (57,9%). А нечесна робота, забезпечені батьки, впливові знайомі чи здобуття влади над іншими, на думку студентської молоді, зовсім не впливає на матеріальний достаток в житті (рис. 2.11).

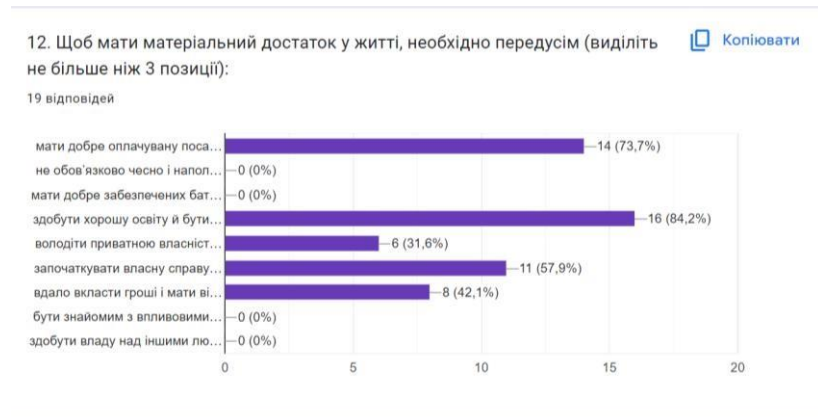

Рис. 2.11. Результати відповідей респондентів щодо основних компонентів достатку в житті (%)

57,9% респондентів будуть шукати таку роботу, яка буде і високооплачувана, і цікава, навіть якщо на деякий час вони залишатимуться без роботи і засобів виживання, а інші 42,1% будуть шукати таку роботу, яка дозволить людині розкритись і показати всі свої знання та вміння (рис. 2.12).

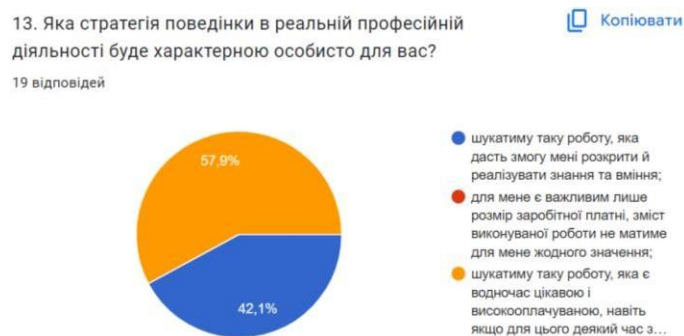

Рис. 2.12. Результати відповідей респондентів щодо вибору стратегії поведінки у професійній діяльності (%)

Але водночас чимала кількість студентів зазначає, що, якщо буде можливість поїхати закордон, вони готові швидко заробити там капітал і повернутись додому (31,6%). Більша половина респондентів матимуть за мету

подивитись світ і повернутись (68,4%). Важливо підкреслити, що ніхто з опитаних не планує виїжджати назавжди з країни (рис. 2.13).

Важливо зазначити, що опитані нами здобувачі освіти не мають наміру виїхати назавжди з рідної країни та повністю асоціюють себе з українським народом, що свідчить про їхнє глибоке розуміння важливості збереження і розвитку української національної ідентичності.

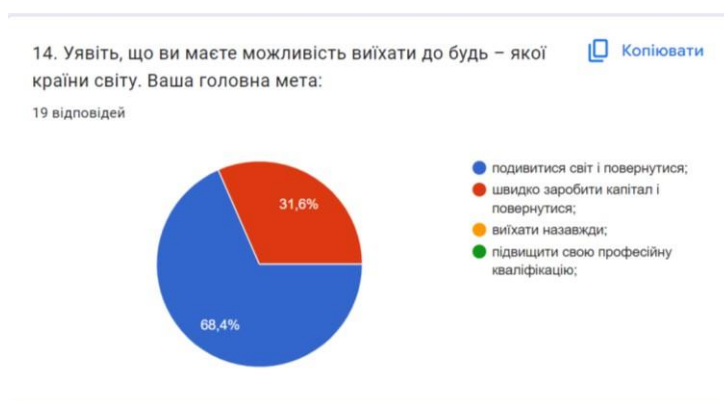

Рис. 2.13. Результати відповідей респондентів щодо мети виїзду до іншої країни (%)

Найважливішими ознаками, які споріднюють 11-класників з українським народом, є традиції, звичаї та культура (68,4%), історичне минуле (63,2%) та мова (42,1%). Показово, що всі наведені ознаки, учні вважають такими, що ріднять їх з українським народом (рис. 2.14).

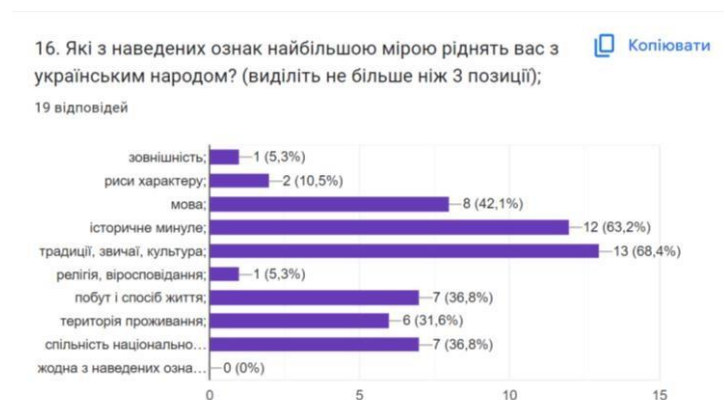

Рис. 2.14. Результати відповідей респондентів щодо вибору ознак, які найбільше ріднять зі своїм народом (%)

Більшість опитуваних стверджують, що мають поверхневі знання традицій та звичаїв свого народу (57,9%), 31,6% впевнені, що їхні знання традицій досить глибокі, а 10,5% респондентів зазначають, що про це майже нічого і не знають (рис. 2.15).

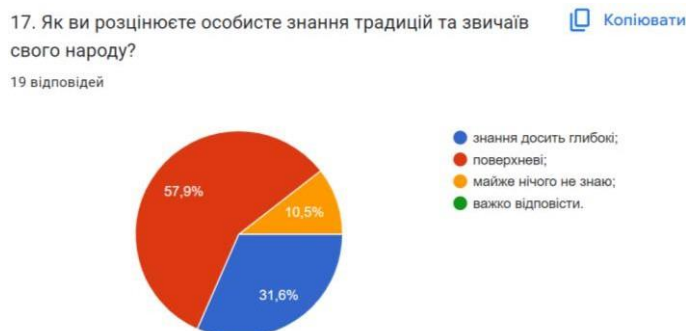

Рис. 2.15. Результати відповідей респондентів щодо їх знань традицій і звичаїв свого народу (%)

Частина опитуваних зазначає, що їхні сім'ї дотримуються українських народних звичаїв і традицій тільки під час релігійних свят чи знаменних подій (47,4%). Інша частина стверджує, що сім'ї стараються дотримуватись традицій і звичай у повсякденному житті (26,3%), ще частина дотримується традицій час від часу (21,1%). Тільки один опитуваний відповів, що його сім'я не надає особливого значення традиціям та звичаям українського народу (рис. 2.16).

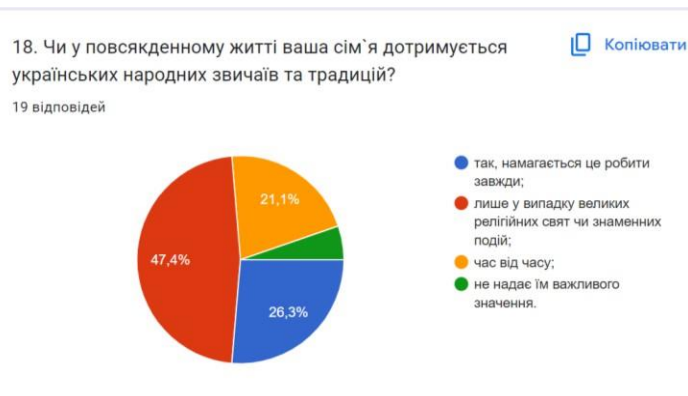

Рис. 2.16. Результати відповідей респондентів щодо дотримання сім'єю звичаїв та традицій у повсякденному житті (%)

Отже, можемо зробити висновки, що сучасна студентська молодь старається планувати своє майбутнє сама, зокрема її цінності життя зводяться до створення власної сім'ї; здобуття освіти, а згодом і професії, які беззаперечно впливатимуть на матеріальний достаток в їхньому житті; і не менш важливим для них є кар'єрний ріст саме у власній справі. Проаналізувавши риси, які є прийнятними та неприйнятними для студентів, можна сказати, що їм важливо, щоб у подальшому житті у людей були такі якості, які сприяють відвертому та чесному спілкуванню, оскільки вони не визнають таких негативних рис як брехливість, лицемірство чи наглість у взаємодії з іншими.

Отже, формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня є важливою складовою змісту навчально-виховної роботи закладів вищої освіти, що передбачає цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку здобувачів вищої освіти з метою формування у них відповідних якостей – моральної поведінки, активної життєвої позиції, правил співжиття, готовності брати активну участь у житті своєї держави. Система вищої освіти зобов'язана здійснювати підготовку фахівців, які візьмуть на себе відповідальність за розбудову держави, її соціально-політичний, економічний розвиток та забезпечення стабільного правопорядку та громадської безпеки, захист конституційних прав та свобод громадян України.

2.2. Характеристика моделі та педагогічних умов формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня

Впровадження в освітній процес закладів вищої освіти моделі формування морально-ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в академічному середовищі є важливою проблемою як у теорії, так і практиці сучасної педагогічної науки.

Результати аналізу теоретичних напрацювань та емпіричного дослідження з окресленої проблеми дали змогу спроектувати модель формування морально-ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в академічному просторі закладу вищої освіти (рис. 2.17).

Мета моделі – формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня в академічному середовищі, що є одним із важливих компонентів їхнього професійного самовизначення.

До основних завдань моделі відносимо:

- ознайомлення здобувачів освіти з теоретико-методологічними засадами феномену морально-ціннісних орієнтацій у закладах вищої освіти;
- формування відповідних теоретичних знань та уявлень про особливості формування морально-ціннісних орієнтацій ЗВО другого (магістерського) рівня в академічному середовищі;
- формування компетенції з діагностики, самодіагностики рівня морально-ціннісних орієнтацій, командної та тренінгової роботи, застосування яких сприяє формуванню морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня в академічному середовищі.

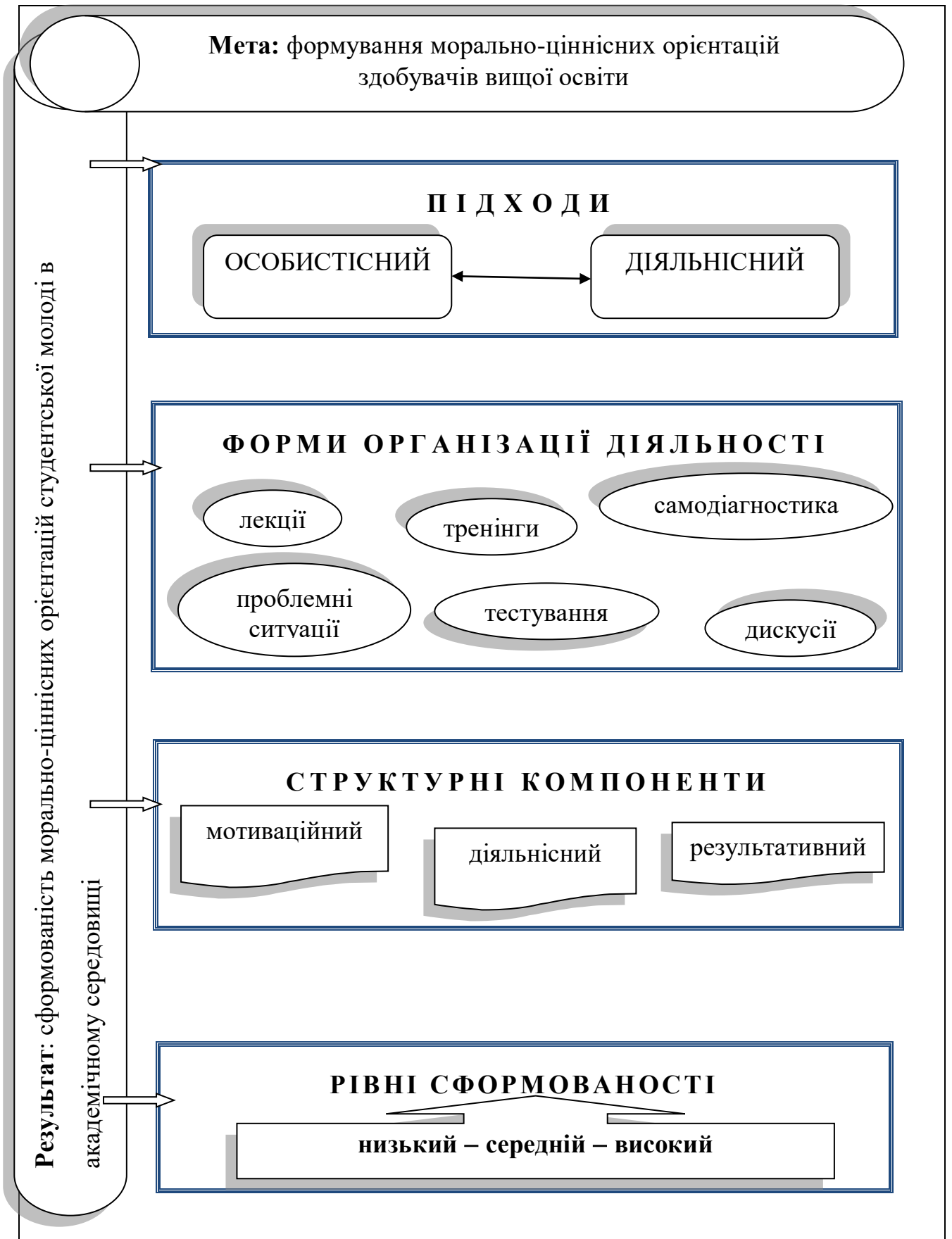

Рис. 2.17. Модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти

У процесі проектування моделі формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти були використані особистісний та діяльнісний методологічні підходи (рис. 2.1).

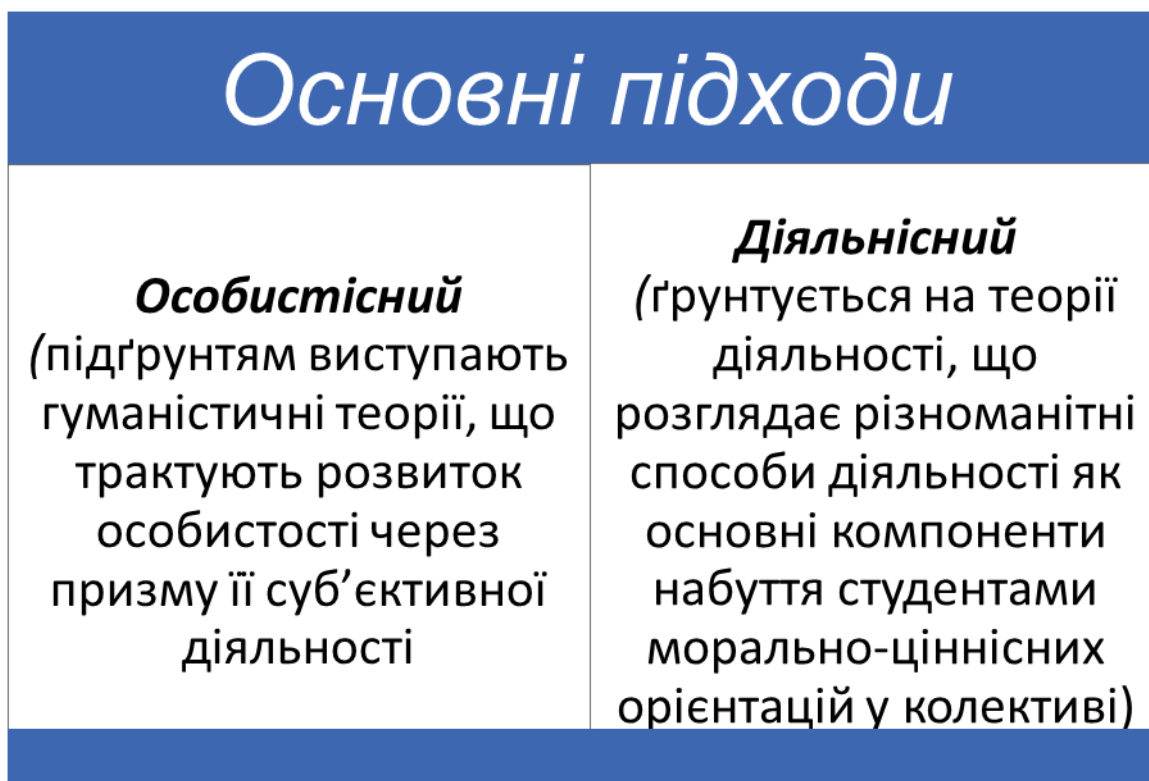

Рис. 2.1. Основні підходи у процесі проектування моделі формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти

Так, сутність особистісного підходу полягає у відведенні будь-якої діяльності, зокрема, педагогічної, її суб'єктивному осмисленню та усвідомленню. Його базовим підґрунтям виступають гуманістичні теорії, що трактують розвиток особистості через призму її суб'єктивної діяльності.

Особистісно-діяльнісна активність людини відіграє значну роль у процесі її самовизначення та самореалізації. Пріоритетом виступають особистісні цінності та завдання студента, його внутрішній потенціал, мотивація та готовність до формування морально-ціннісних орієнтацій. У такому випадку організація освітнього процесу має відбуватися відповідно до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів кожного студента. Це призводить до активізації механізмів самовизначення та самореалізації. У результаті сформована

особистість визнає право кожного на свободу вибору, має високий рівень морально-ціннісних орієнтацій до оточуючого соціального середовища. Сприйняття здобувачами освіти морально-ціннісних орієнтацій забезпечує безконфліктне спілкування не лише з викладачами, а й з одногрупниками загалом.

Сутність діяльнісного підходу полягає у розумінні важливості процесу набуття компетенцій з формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі. Цей підхід ґрунтується на теорії діяльності, що розглядає різноманітні способи діяльності як основні компоненти набуття студентами морально-ціннісних орієнтацій у колективі. Цьому активно сприяє комунікативна, інтеракційна, креативна, пошукова та ігрова діяльності.

У такому випадку організація освітнього процесу має включати різноманітні форми організації діяльності, основною метою яких є формування у здобувачів вищої освіти морально-ціннісних орієнтацій в академічному середовищі. Методи та техніки формування морально-ціннісних орієнтацій дозволяють не лише створити безконфліктне освітнє середовище, а й дозволяють опанувати технологіями толерантного спілкування та взаємодії, що є важливим для подальшого професійного самовизначення.

Таким чином, застосування особистісного та діяльнісного підходу у закладах вищої освіти сприяє формуванню морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі.

Найбільш ефективними формами організації діяльності, що сприяють формуванню морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі визначено: лекції, тренінги, дискусії, проблемні ситуації, тестування, самодіагностика тощо.

Під час лекції студенти отримують теоретичну інформацію з питань безконфліктного спілкування та взаємодії, вивчають стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях та шляхи їх вирішення. У процесі навчальної діяльності

характеризується роль морально-ціннісних орієнтацій у самоствердженні особистості студентської молоді.

Тренінги дозволяють відпрацювати отримані теоретичні знання в процесі формування ефективної поведінки. Таке спілкування у неформальній обстановці сприяє створенню довірчої атмосфери, що дозволяє розкрити внутрішні мотиви та цінності кожного студента, зрозуміти переконання та бачення. Тренінг дозволяє налагодити тісний соціальний взаємозв'язок у студентському колективі, що своєю чергою сприяє підвищенню рівня морально-ціннісних орієнтацій.

Дискусії дозволяють сформувати в здобувачів освіти алгоритми колективного обговорення на засадах поваги та терпимості до інакшої думки опонента. В процесі дискусії набуваються навички безконфліктного спілкування та терпимого, уважного ставлення до протилежної точки зору.

Проблемні ситуації дозволяють студентам набути навичок толерантного ставлення та емпатії до кожного учасника навчального процесу, що пропонує власний шлях вирішення поставленої проблеми. Спільний пошук оптимальних шляхів вирішення завдання, колективне обговорення різноманітних стратегій поведінки сприяє формуванню ціннісних орієнтацій шкільної молоді в навчальному середовищі і визначає подальшу життєву позицію.

Тестові методики дозволяють виявити мотиваційний потенціал та рівень сформованості морально-ціннісних орієнтацій в здобувачів вищої освіти в безпечному освітньому середовищі. Найбільш актуальними тестовими методиками у цьому контексті є: Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) [14], «Визначення особливостей ціннісних орієнтацій школярів», тест «Ненаписана дипломна робота», опитувальник для визначення ціннісних орієнтацій з урахуванням актуальних особистісних потреб, опитувальник «Ієрархія цінностей молоді», тренінгове заняття з визначення ціннісних орієнтацій молоді (Д. Бибики) «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних сферах життєдіяльності» (на основі методики О. Фанталової в модифікації І. Субашкевич), методика «Діагностика

індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (переробка О. Тихомандриської, Є. Дубовської), методика «Хто я?» Кун і Макпартлен тощо [8].

Самодіагностика дозволяє здобувачам вищої освіти виявити рівень внутрішньої мотивації та готовність до спілкування та соціальної взаємодії на засадах уважного, терпимого ставлення один до одного; застосовувати методи та технології формування морально-ціннісних орієнтацій в студентському середовищі, враховуючи індивідуальні потреби, можливості та очікування усіх процесу на засадах індивідуально-особистісного підходу.

Визначаючи структуру формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, виділили три основних її компоненти: мотиваційний, діяльнісний, результативний (рис. 2.18).

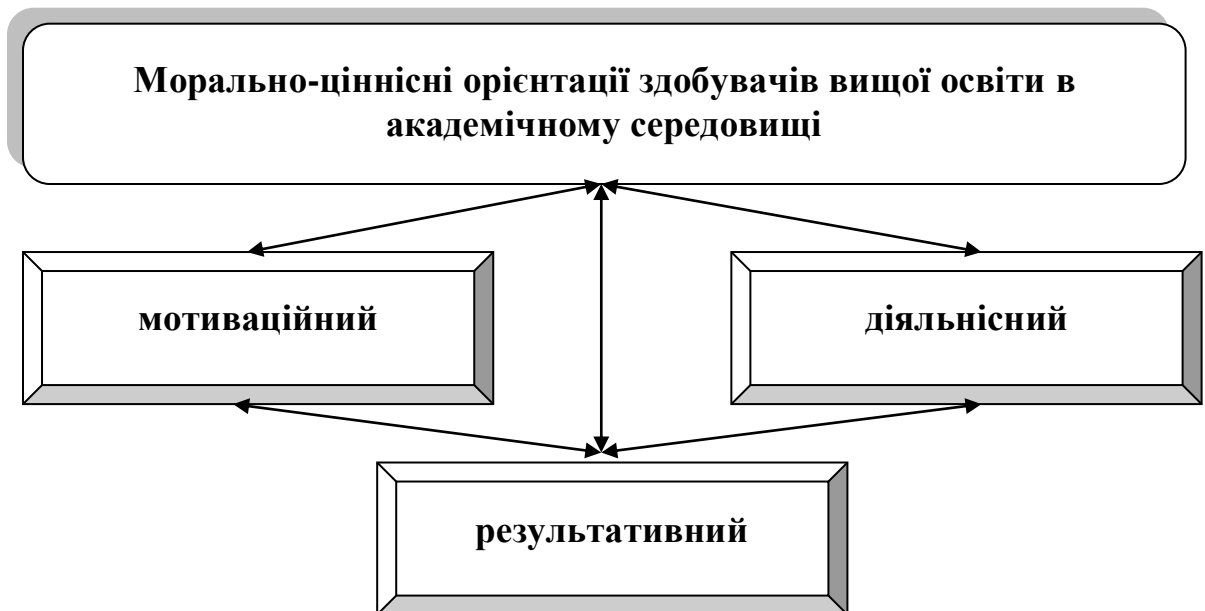

Рис. 2.18. Структурні компоненти морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі

Так, мотиваційний компонент морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти характеризує наявність відповідної мотивації до набуття необхідних компетентностей безконфліктного спілкування та соціальної взаємодії. Сучасні дослідники вважають, що саме мотиваційна складова є важливим елементом формування високого рівня морально-ціннісних орієнтацій учасниками освітнього процесу. Регулювання сучасною молоддю

власної пізнавальної діяльності та усвідомлена поставка особистісних цілей та завдань є успішною умовою їхнього професійного самовизначення та самоствердження у соціумі.

Другий, діяльнісний компонент морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, характеризує наявність відповідних конструктивних, аналітичних, виконавчих умінь і навичок щодо формування у здобувачів вищої освіти морально-ціннісних орієнтацій та навичок соціальної взаємодії в закладах вищої освіти.

До таких знань варто віднести інформацію про:

- особливості сучасних підходів до вивчення морально-ціннісних орієнтацій;
- характерні ознаки, рівні та напрями формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти;
- методи та тестові методики діагностики рівня формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти;
- види та стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях;
- формування емпатії та рефлексії учасників освітнього процесу;
- особливості характеру та типу темпераменту особистості, тощо.

Вміння та навички поповнювати знання про сучасні методи та технології щодо формування сучасною шкільною молоддю ціннісних орієнтацій в навчальному середовищі, використовувати різноманітні тестові методики та самодіагностики щодо означеної тематики, застосовувати технології безконфліктного спілкування сприяють створенню комфортного освітнього середовища на засадах поваги та соціальної терпимості.

Результативний компонент формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в закладі вищої освіти характеризує наявність у неї відповідної рефлексії щодо безконфліктного спілкування з учасниками освітнього процесу. Саме сформованість рефлексивної компетентності свідчить про готовність студентської молоді здійснювати самопізнання, самодіагностику

та самоконтроль щодо визначення системи цінностей та морально-ціннісних орієнтацій. Внутрішні ціннісні установки та переконання формують у здобувачів вищої освіти уявлення про адекватну модель поведінки у соціальному середовищі та прийнятність правил міжособистісного та ділового спілкування у конфліктних ситуаціях.

Морально-ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в академічному середовищі мають такі рівні сформованості: високий, середній та низький (табл. 2.1). Так, високий рівень сформованості морально-ціннісних орієнтацій ЗВО характеризується наявністю чітко вираженої мотивації до формування системи цінностей; системних, ґрунтовних та глибоких знань щодо вивчення технологій безконфліктного спілкування та соціальної взаємодії; чітко виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; чітко вираженої здатності молоді до рефлексії та емпатії.

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
чітко виражена мотивація до формування морально-ціннісних орієнтацій в академічному середовищі	достатньо виражена мотивація до формування морально-ціннісних орієнтацій в академічному середовищі	відсутність у здобувачів освіти мотивації до формування морально-ціннісних орієнтацій в академічному середовищі
наявність у здобувачів освіти системних, глибоких та ґрунтовних знань з вивчення технологій безконфліктного спілкування чітко виражені уміння та навички застосування відповідних тестових методик та самодіагностики	наявність у здобувачів освіти поверхневих та несистемних, знань з вивчення технологій безконфліктного спілкування достатньо виражені уміння та навички застосування відповідних тестових методик та самодіагностики	відсутність у здобувачів освіти знань з вивчення технологій безконфліктного спілкування відсутність у здобувачів освіти умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики
чітко виражена здатність до рефлексії та емпатії	помірно виражена здатність до рефлексії та емпатії	відсутність у здобувачів освіти здатності до рефлексії та емпатії

Середній рівень сформованості морально-ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти характеризується наявністю достатньо вираженої мотивації

до формування системи цінностей; поверхневих та несистемних знань з вивчення технологій безконфліктного спілкування; достатньо виражених умінь та навичок застосування відповідних тестових методик та самодіагностики; помірно вираженої здатності до рефлексії та емпатії.

Низький рівень сформованості морально-ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти характеризується відсутністю мотивації до формування морально-ціннісних орієнтацій; базових знань з вивчення технологій безконфліктного спілкування; елементарних умінь та навичок застосування тестових методик та самодіагностики; здатності до рефлексії та емпатії.

Результатом спроектованої моделі є сформованість морально-ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти в академічному середовищі, тобто її стратегічних життєвих цілей та світоглядних орієнтирів.

Ефективність розвитку морально-ціннісних орієнтацій у студентів вищих навчальних закладів залежить від ретельно продуманих педагогічних умов. Під педагогічними умовами розуміється сукупність форм, методів, матеріальних ресурсів і ситуацій, які виникають природно або створюються цілеспрямовано для досягнення конкретних освітніх цілей. З метою визначення педагогічних умов, необхідних для формування морально-ціннісних орієнтацій студентів, було проаналізовано наукові праці та дослідження, що безпосередньо стосуються цієї проблематики.

Педагогічні умови формування морально-ціннісних орієнтацій – це такі організаційно-методичні заходи, які можуть створювати в освітньому процесі педагоги-викладачі з підтримкою адміністрації закладу вищої освіти.

Серед педагогічних умов виділяємо:

– систематичну позитивну мотивацію майбутніх фахівців до формування морально-ціннісних орієнтацій, тобто підбір таких завдань в процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які сприяли б передусім у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті особистості;

– активізацію ціннісно-сміслової спрямованості дисциплін соціально-гуманітарного циклу через удосконалення навчально-методичного забезпечення;

– використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців під час розвивальної взаємодії педагога та студента як майбутнього фахівця.

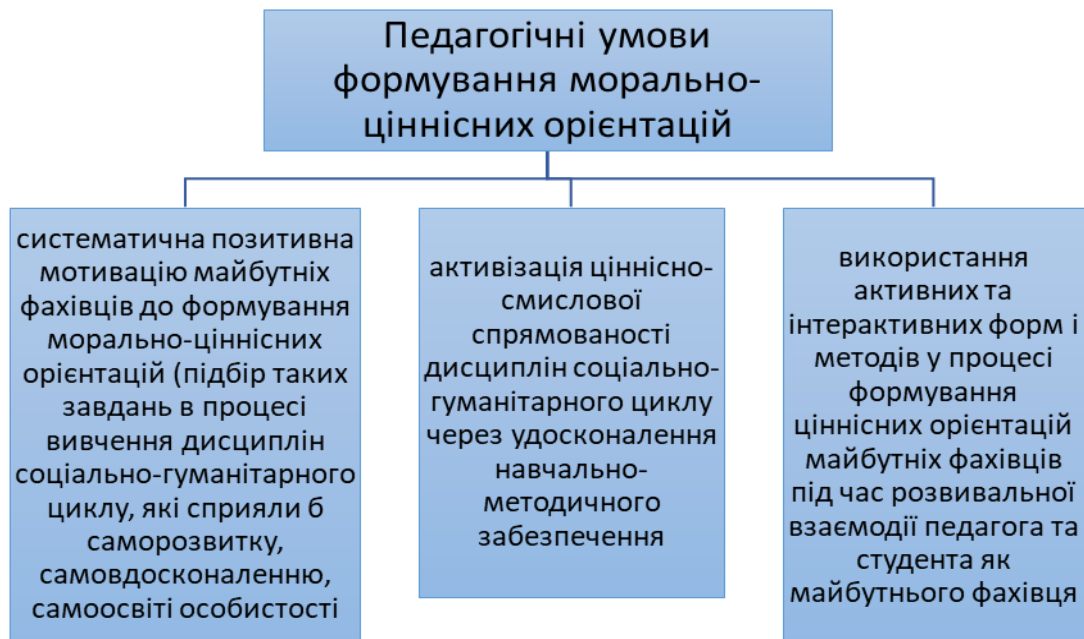

Рис. 2.3. Педагогічні умови формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня

Отже, спроектована модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, яка обґрунтована за допомогою особистісного та діяльнісного підходів, спрямована на підготовку свідомої, високоморальної молоді до майбутнього життя з високим рівнем сформованих ціннісних орієнтацій у закладах вищої освіти (зокрема, професійного самовизначення, самореалізації в суспільстві, формування соціальної індивідуальності, гармонійного розвитку, здатності діяти в невизначених умовах життя тощо). Важливе значення для студентської молоді мають також зміст, форми та методи організації освітньої діяльності, які застосовуються у закладі вищої освіти, оскільки саме вони сприяють формуванню морально-ціннісних орієнтацій, загальних світоглядних орієнтирів та переконань молоді; визначають у майбутньому її поведінку та активність.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи приходимо до певних висновків.

Сьогодні питання дослідження морально-ціннісних орієнтацій займає провідне місце, адже сучасні умови та динаміка життя вимагають нових підходів до соціальної інтеграції особистості, переосмислення її світоглядних цінностей і морально-етичних принципів у різних аспектах діяльності. Людина прагне сформуванню таких орієнтирів, які сприятимуть її ефективному самовизначенню в суспільстві та повному розкриттю особистісного потенціалу.

Морально-ціннісні орієнтації є ключовим елементом особистісної структури, який формується в ході соціалізації. Вони впливають на світогляд і переконання людини, визначають її стосунки з оточенням, регулюють поведінку та діяльність, спрямовують особистісний розвиток. Ці орієнтації значною мірою визначають ставлення індивіда до інших людей. Їх формування пов'язане з освоєнням соціального досвіду та проявляється у виборі цілей, ідеалів, установок, переконань, а також у діях і поведінці, які відображають життєву позицію особистості. Морально-ціннісні орієнтації є основою поглядів і переконань особистості, яка очікує від оточуючих відповідної поведінки і власну систему цінностей переносить на них, внаслідок чого формуються її установки, визначаються напрями діяльності, проектується власне життя.

Досліджено, що студентська молодь має широкий спектр цінностей та інтересів, виявляє свідомість та зацікавленість у соціальних питаннях та особистому розвитку. Особистісний розвиток є однією з найважливіших цілей для більшості опитаних здобувачів освіти, що свідчить про їхнє прагнення до самовдосконалення. Вони стараються планувати своє майбутнє самі, зокрема їхні цінності життя зводяться до створення власної сім'ї; здобуття освіти, а згодом і професії, які впливатимуть на матеріальний достаток в їхньому житті; не менш важливим для них є кар'єрний ріст саме у власній справі. Респондентам важливо, щоб у людей були такі якості, які сприяють відвертому

та чесному спілкуванню, оскільки вони не визнають брехні, лицемірства, наглості у взаємодії з іншими. У них немає наміру виїхати назавжди з рідної країни, вони повністю асоціюють себе з українським народом, що свідчить про їхнє глибоке розуміння важливості збереження і розвитку української національної ідентичності. Розваги та відпочинок у студентській молоді відображають різноманітні інтереси (подорожі, спорт, мистецтво, читання та ігри тощо), що підкреслює різноманітність їх хобі та активностей.

Результати аналізу теоретичних напрацювань та емпіричного дослідження з окресленої проблеми дали можливість спроектувати модель формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, результатом якої є сформованість морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, тобто її стратегічних життєвих цілей та світоглядних орієнтирів.

Спроектowana модель, яка обґрунтована за допомогою особистісного та діяльнісного підходів, спрямована на підготовку свідомої, високоморальної молоді до майбутнього життя з високим рівнем сформованих морально-ціннісних орієнтацій (професійного самовизначення, самореалізації в суспільстві, формування соціальної індивідуальності, гармонійного розвитку, здатності діяти в невизначених умовах життя тощо).

Визначаючи структуру формування морально-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в академічному середовищі, виділили три основних її компоненти: мотиваційний, діяльнісний, результативний та рівні сформованості (високий, середній та низький).

Найбільш ефективними формами організації діяльності, що сприяють формуванню морально-ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в академічному середовищі визначено лекції, тренінги, дискусії, проблемні ситуації, тестування, самодіагностику тощо, оскільки саме вони сприяють формуванню загальних світоглядних орієнтирів та переконань молоді, визначають у майбутньому її поведінку та активність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барчій М.С., Воронова О.Ю. Ціннісні орієнтації в структурі спрямованості особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : зб. наук. пр. / Ред. кол. : Пазюра Н. В. (гол. ред.) та ін. Мукачево : Вид-во МДУ, 2020. Випуск 1 (11). С. 252–255.
2. Блискун О.О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. IX, Вип. 13. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 2020. С. 26–37.
3. Вакуленко О.Л., Чанчиков І.К. Особливості впливу ціннісних орієнтацій на життєстійкість особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Випуск 32. Том 1. С. 32–36.
4. Верченко Н. В. Особистісно-діяльнісний підхід як головна передумова сучасної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 4. С. 20–27.
5. Гребінь-Крушельницька Н.Ю. Ціннісні орієнтації особистості як фактор розвитку мотивації досягнення успіху. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 86. С. 51–55.
6. Гріньова О. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій особистості в пізньому юнацькому віці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Психологія»*. 2018. С. 9–13.
7. Діагностичний інструментарій соціальних очікувань : методичні рекомендації / Т.Ю. Куниця, І.Б. Савельчук, Л.В. Гончар, Д.Д. Бирик, В.М. Амеліна; за заг.ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с.
8. Діагностувальні методики / укладач Т. В. Бойко. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013. 40 с.

9. Іванова Л.С., Овсяннікова В.В. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів педагогічного вузу. *Практ. психологія та соц. робота*. 2007. № 4. С. 16–19.
10. Кононенко О.І., Кононенко А.О., Крошка К.І., Базика Є.Л. Життєстійкість та ціннісні орієнтації особистості як психологічні ресурси її психологічного здоров'я. *Наукові перспективи*. № 9 (39). 2023. С. 565–575.
11. Концепція нової української школи. Міністерство освіти і науки України 27 жовтня 2016 р. С. 32.
12. Макарова О.В. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Вісник Національного технічного університету України КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2005. № 3. Част. 1. С. 32–38. URL: <http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/index.html> (дата звернення: 25.11.2024).
13. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*. 2013. Випуск 213. Том 225. С. 27–30.
14. Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича. URL: http://psychologis.com.ua/metodika_cennostnye_orientacii_rokicha.htm (дата звернення: 15.11.2024).
15. Неприцька Т.І. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політичне життя*. 2022. № 3. С. 93–97.
16. Нечипорук Т.О. Вплив ціннісних орієнтацій особистості на її життєдіяльність. Київський інститут бізнесу та технологій. 2021. С. 223–225.
17. Панчук Н.П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця. *Збірник наукових праць К. ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка, НАПН України: Проблеми сучасної психології*. Випуск 21. 2013. С. 542–551.
18. Потапюк Л.М. Національне виховання як фактор цілісного формування особистості: національно-патріотичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових

праць. Випуск 12. Книга І. Інститут проблем виховання АПН України. К., 2008. С. 83–89.

19. Потапюк Л.М., Бончевська А.А. Ціннісні орієнтації як соціальний регулятор поведінки особистості. *Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*, 16 травня 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 316–318.

20. Романюк Л В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2004. 22 с.

21. Сокурянська Л.Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації : автореф. дис. ... докт. соціол. наук. 22.00.04. Харків, 2007. 38 с.

22. Сокурянська Л. Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського студентства. *Українське студентство у пошуках ідентичності / за ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської*. Харків, 2012. С. 271–331.

23. Субашкевич І. Модифікація методики О. Фанталової «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних життєвих сферах». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2015. № 4–5. С. 77–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2015_4-5_10 (дата звернення : 20.11.2024).

24. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

25. Ціннісні орієнтири сучасної української школи 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

26. Цінності української молоді: результати соціологічного дослідження. Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2016. 91 с.

27. Gareth R. Jones, Jennifer M. George. *The Experience and Evolution of Trust: Implications for Cooperation and Teamwork*. The Academy of Management

Review. Vol. 23. No. 3 (Jul., 1998), PP. 531–546. URL: <http://www.jstor.org/stable/259293> (дата звернення: 05.11.2024).

28. Rohan M. J. A rose by any name? The values construct. *Personality and Social Psychology Review*, 4 (3), 2000. pp. 255–277.

29. Rokeach M. The nature of human values. New York: Free Press, 1973. 438 p.

30. Schwartz S.H. Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25). New York: Academic Press, 1992. pp. 1–65.

31. Schwartz S.H., & Sagiv L. Identifying culture-specifics in the content and structure of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, No. 26, 1995. pp. 92–116.